

Karaman Eyâletinde Osmanlı Timar Düzeninin Tesisi (1483)

The Establishment of Timar System in Qaraman Province (1483)

Doğan YÖRÜK*

Öz

Osmanlı timar düzeni, Karaman beyliği toprakları üzerinde ilk defa Beyşehir, Akşehir ve çevresinde 1466'da kurulmaya başlamış, nihayet 1483'te Karaman eyâleti geneline yayılabilmiştir. Bölgenin 1483'teki tahririnden sonra, 1484'te Osmanlı uygulamaları ile uyuşmayan Karaman kanun, örf ve adetleri Mevlâna Vildan tarafından kaldırılmıştır. Eyâlet genelinde 412 timarda 501 sipahi istihdam edilmiştir. Bunlardan en az 167'si (%33'ü) Karaman menşeli yerel aristokrasiye mensup sipahilerdir. Bu dönemde yerel unsurların timar sistemi içine alınarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlılar, Karamanoğulları, Karaman Eyâleti, Zeâmet, Timar, Sipahi, Mevlâna Vildan

Abstract

The Ottoman timar system was introduced firstly in Beyşehir, Akşehir and in the vicinity of them on the land of Qaraman Principality in 1466; then it was finally established all over the province in 1483. After the subjugation of the region by Ottomans in 1483, Qaraman laws, rules, customs and habits which didn't go with Ottomans applications were abolished by Mevlana Vildan. 501 sipahis were employed in 412 timars within the province. At least 167 of them (%33) were belong to local (from Qaraman origin) aristocracy. It is clearly seen that by inserting the local objects into the timar system, the Ottoman sovereignty were tried to be established firmly.

Key Words: The Ottomans; Qaramanogullari, Qaraman Province, Zeâmet, Timar, Sipahi, Mevlana Vildan

* Yard. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Giriş

Rumeli'de 1442 yılından itibaren başlayan ve 1444'te Segedin Antlaşmasıyla sonuçlanan mücadeleler esnasında, Karamanlıların da eş zamanlı olarak Akşehir ve Beyşehir'i işgal ile Sivrihisar, Ankara, Beypazarı ve Karahisar'ı, yağma ve tahrip etmeleri¹, İslam âleminde büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Osmanlı ordusu Rumeli'de Haçlı ittifakı ile mücadele ederken, Karamanoğlu İbrahim Bey'in bunlarla işbirliği yaparak Osmanlı topraklarına saldırmamasını Müslümanlıkla bağdaştıramayan II. Murad, İslam âlimlerinden İbrahim Bey hakkında fetva istemiştir. Ehl-i sünnet akaidinin dört kolunu oluşturan Şafîî, Hanefî, Malikî ve Hanbelî mezhebi imam ve âlimlerinden aldığı fetvalarla² Karamanoğlu üzerine intikam seferine çıkan Sultan Murad, İbrahim Bey'in Osmanlı memleketlerinde yaptığı tahribatın kat kat fazlasını Karaman topraklarında yapmış, en fazla hasar ise Konya ve Lârende'de meydana gelmiştir³. Osmanlı ordusu karşısında tutunamayan İbrahim Bey, Taşeli'ne kaçmış, zevcesi ve veziri Server Ağa vasıtasıyla sulh istemiştir. Nitekim İbrahim Bey kendisi için ağır yükümlülükler getiren bir muahedeyi (sevgend-nâme) imzalamak zorunda kalmıştır (1444)⁴. Buna karşılık II. Murad'da 1438'de aldığı Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Okluk Hisarı'nı Karamanlılara iade etmiştir⁵.

Yeminine (Sevgend-nâme'ye) uzun bir süre sadık kalan İbrahim Bey, II. Mehmed'in başa geçmesiyle (1451) tekrar Osmanlılar aleyhine ittifak arayışlarına girişmiştir⁶. II. Mehmed'in Karaman üzerine sefere çıkmasından telaşlanarak karşı koyamayacağını anlayan İbrahim Bey, Mevlâna Veli aracılığıyla barış istemiştir⁷. Yapılan antlaşmaya göre; iki devlet arasında,

¹ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, TTK, Ankara 1995, s.15; İnalçık, "Murad II", *İA*, VIII, Eskişehir 1997, s.608; Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, C.XXIV, İstanbul 2001, s.458

² İ. H. Uzunçarşılı, "Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretine Vakfiyesi", *Bellekten*, I/1, Ankara 1937, s.128 vd.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara 1988, s.448; İsmet Miroğlu, "Fetret Devrinden II. Bayezid'e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi", *DGBİT*, X, Çağ Yay. İstanbul 1989, s.199.

³ Aşıkpaşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, s.130; Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, II, yay. Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen, TTK, Ankara 1995, s.643; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel*, yay. hzr. Ahmet Ağırakça, İnsan Yay., İstanbul 1995, s.214.

⁴ Uzunçarşılı, "Karaman İmaretini", s.117-122; A. Aköz, "Karamanoğlu II. İbrahim Beyin Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18, Konya 2005, s.170-178; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988, s.25 vd.; Şerif Başstav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989, s.117.

⁵ İnalçık, "Murad II", s.608; İnalçık, *Fatih Devri*, s.36; Anonim, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, yay. Osman Turan, TTK, Ankara 1954, s.31.

⁶ Neşri, *Neşri Tarihi*, II, s.685; M.C.Şehabeddin Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İÜEFTD*, XIII/17-18, İstanbul 1963, s.44.

⁷ Tursun Beğ, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. A. Mertol Tulum, İstanbul 1977, s.38; Aşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.139-140; Neşri, *Neşri Tarihi*, II, s.685 vd.; Anonim, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşri, hzr. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s.77; İ. Hakkı Konyalı, *Konya*

uzun süre, nüfuz mücadelesine sahne olan Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve çevresi Osmanlı hâkimiyetine bırakılmıştır⁸. İbrahim Bey'in 1464'te ölümü üzerine oğulları arasında başlayan beylik mücadelesine, Dulkadirîler, Akkoyunlular, Memlukler gibi Osmanlılar da müdahil olmuşlardır⁹. Osmanlı himaye ve desteği ile Karaman tahtına geçen Pir Ahmed'in Osmanlılar aleyhine Akkoyunlu ve Venedikliler ile birleşmesi üzerine Fatih, 1467 yılında Konya ve Gevale kalesini zapt etmiştir¹⁰. Ayrıca, Osmanlı siyasetine muhalefet eden Karaman-ili merkezindeki ileri gelen eşraf ve devlet erkânından bazılarını öldürttüğü gibi, usta ve zanaat erbabının da İstanbul'a sürülmesini emretmiştir¹¹.

Karaman-ili'nden sürülecek ailelerin tespiti, nakledilmesi ve Karaman beyleri ile mücadele işi önce sadrazam Mahmud Paşa'ya, bunun azlinden sonra da yerine geçen Rum Mehmed Paşa'ya tevdi edilir. Mehmed Paşa'nın Karaman memleketini yağma ve tahrip etmesinin yanında ahaliye karşı acımasız tutumu, halkı Osmanlı devleti aleyhine döndürür¹². Ayrıca, Paşa'nın Varsak Türkmenleri ile yaptığı mücadelede yenilgiye uğramasıyla harekete geçen Karamanoğlu Pir Ahmed ve kardeşi Kasım Bey, Konya üzerine yürürler. Burayı alamayınca Ereğli, Aksaray, Develü ve Niğde gibi eski Karaman şehirlerini ele geçirirler (1470)¹³.

Rum Mehmed Paşa'nın 1470'te azl ve katledilmesinden sonra Karaman beyleri ile mücadele için önce İshak Paşa, daha sonra da Gedik Ahmed Paşa

Tarihi, Enes Kitap Sarayı, Konya 1997, s.103; Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman", s.43-45; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara 1988, s.453; Bayram Ürekli – Doğan Yörük, "Kıvâmî'ye Göre Fâtih'in I. ve II. Karaman Seferi", *İpek Yolu – Konya Kitabı*, V, Edt. Yusuf Küçükdağ, Konya 2002, s.214-215; Kayhan Atik, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.183.

⁸ Tursun Beğ, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, s.38.

⁹ Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", *Belleten*, XVIII/69-72, Ankara 1954, s.210-215; Tekindağ, "Son-Osmanlı Karaman", s.53-54.

¹⁰ Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, "Osmanlı Sultanları Tarihi", çev. İ. Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri*, I, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s.355-356; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter* (Tenkidli Transkripsiyon), haz. Şerafettin Turan, TTK, Ankara 1991, s.272-277; M. Zeki Oral, "Fatih Sultan Mehmed'in Gevale Kalesi İle Karaman İllerini Fethi ve Hâmidî'nin Terci-i Bendi", *VD*, S.4, Ankara 1958, s.81-83; Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman", s.53-55; Tursun Bey, *Târîh-i Ebu'l-Feth*, s.146; Neşrî, *Neşrî Tarihi*, II, s.781-783; Rûhî, "Rûhî Târîhi" – Oxford Nüshası. Değerlendirme, metnin yeni harflere çevirisi -, yay. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan, *Belgeler*, XIV/18, TTK, Ankara, s.461; Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke", *TOEM*, Cüz 13, 1 Nisan 1328, İstanbul 1330, s.835.

¹¹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.276; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s.146; Tekindağ, "Son-Osmanlı Karaman", s.55; Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, İstanbul 2003, s.240; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s.90; M.Z. Oral, "Gevale Kalesi", s.82.

¹² Aşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.172-173; Şikârî, *Karaman Oğulları Tarihi*, haz. Mesud Koman, Konya Halkevi Yayınları, Konya 1946, s.197; Tekindağ, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, Eskişehir 1997, s.594; Konyalı, *Konya Tarihi*, s.108,109.

¹³ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman", s.57; İnalçık, "Mehmed II", *İA*, VII, Eskişehir 1997, s.525.

tain edilir. Pir Ahmed, Mut civarında İshak ve Gedik Ahmed Paşalar komutasındaki Osmanlı kuvvetlerine yenilince, kendisine bağlı aşiretler de dağılır. Bundan sonra Ereğli ve Aksaray gibi şehirlerin ahalisi de İstanbul'a tehcir edilir (1471)¹⁴.

Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamayan Pir Ahmed ve Kasım Beyler Osmanlıların rakibi olan Akkoyunlu Uzun Hasan'ın himayesine girmek mecburiyetinde kalırlar¹⁵. 1473'te Otlukbeli savaşını kazanarak Uzun Hasan'ı bertaraf eden Fatih, Karaman beylerini hamisiz bıraktığı gibi, Gedik Ahmed Paşa'yı da Karaman-ili'ni yeniden zabt etmek üzere memur eder¹⁶. Paşa'nın 1474 yılında Niğde ve Develi yöresiyle İç-il sahillerine yönelik seferi başarıyla sonuçlanır ve Karaman beyliği tam anlamıyla kontrol altına alınır¹⁷.

Pir Ahmed'in Menan kalesinde yakalanarak surlardan aşağı atılmasıyla (1474) yalnız kalan Kasım Bey, şehzade Cem'in kardeşi II. Bayezid'e karşı giriştiği taht mücadelesinde yanında yer alır. Cem Sultan'ın Rodos'a ilticasından sonra da Bayezid ile anlaşarak, Osmanlıların himayesinde, ölümüne kadar İçel taraflarında hüküm sürer. 1483 yılında Kasım Bey'in vefat etmesiyle Karaman ülkesi kesin olarak Osmanlı idaresine geçer¹⁸.

A-Karaman Eyâletinde Osmanlı Timar Düzeni

1-1483'e Kadar Bölgede Yapılan Tahrirler

Karaman ülkesinden Osmanlı idaresine geçen ilk topraklar olan Akşehir, Beyşehir ve çevresi önce (1451-1466) Anadolu beylerbeyliğine dahil edilmiş¹⁹ daha sonra, diğer Karaman topraklarının da ilhakıyla birlikte yeni kurulan Karaman eyâleti içine alınmıştır²⁰. İncalcık, bu eyâletin 1468-1512 yılları arasında teşekkül ettiğini belirtmektedir²¹.

¹⁴ Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s.173; Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, hzr.Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s.321; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, III, hzr.İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Eskişehir 1992,s.103; Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman", s.61-62.

¹⁵ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, MEB, İstanbul 1999, s.308 vd.; Miroğlu, "Fetret Devrinden", s.240-241.

¹⁶ Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, s.321; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, III, s.140; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s.106 vd.

¹⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, III, s.144 vd; İncalcık, "Mehmed II", s.527; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, s.286; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1989, s.116 vd; F. Sümer, "Karamanoğulları", s.459.

¹⁸ Tekindağ, "Karamanlılar", *İA*, VI, Eskişehir, 1997, s.327; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s.108.

¹⁹ MAD, 241, s.23a. Akşehir'in Cerrahoğlu mahallesinde ikamet eden şehir kethüdası İvaz v. Aydoğmuş berâtını beylerbeyi Ahmed'den almıştır. Karaman beylerbeyliği henüz teşekkül etmediğinden burada kastedilen kişinin Anadolu beylerbeyi olduğuna şüphe yoktur.

²⁰ TK 564.

²¹ H. İncalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003, s.110.

Karaman topraklarının tamamı 1474'te Osmanlı hâkimiyetine girdikten hemen sonra, 1476'da bölgenin bir tahriri yapılır²². Bu tarihten önce Akşehir, Beyşehir ve çevresinde birincisi 1454-1455'te, ikincisi ise 1466'da olmak üzere iki tahrir yapıldığı sanılmaktadır. Bunlardan 1466 tahriri ile ilgili bir mufassal-timar defterinin varlığı bilinmesine²³ karşın 1454-1455 tahririne ait böyle bir defterden söz etmek mümkün değildir. Ancak, 1466 tarihli defterdeki bazı kayıtlardan bölgede daha önce bir tahrir yapıldığı anlaşılmaktadır²⁴.

II. Bayezid'in tahta geçmesiyle 1483'te yeni bir tahrir daha yapılır. Hamza Bey oğlu Murad Çelebi eminliğinde ve Mehmed'in kâtipliğinde²⁵ hazırlanan bu tahririn sonuçlarını ihtiva eden kayıtlardan günümüze ulaşabilen 3 ayrı defter bulunmaktadır. Bunlardan ilki Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA) Maliyeden Müdevver Defter Kataloğları (MAD) içerisinde 567 numaralı Karaman timar defteridir. İkincisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları (MC) bölümündeki 0.116/1 numaralı Karaman vakıf defteridir²⁶. Üçüncüsü ise, BA Tapu Tahrir Defterleri Kataloğundaki (TT) 38 numaralı Kayseri mufassal defteridir. Bu defter, diğer ikisinden farklı olarak Kayseri'nin mufassal, timar ve mülk kayıtlarını da içermektedir. Kayseri vakıfları ise MC. 0-116/1 numaralı vakıf defterinin fihristinde görülmesine rağmen, Aksaray, Koçhisar ve Kayseri vakıflarına ait bölümler eksiktir. TT 38'deki Kayseri timar kayıtları, Karaman eyâleti sancak ve kazalarının tahrir verilerinin toplandığı MAD 567 numaralı deftere tekrar aktarılma ihtiyacı duyulmamıştır.

2-Defterlerle İlgili Hususiyetler

İncelememize konu olan kaynaklar, yukarıda zikredilen BA, MAD 567 ve BA, TT 38 numaralı defterlerdir. Bu defterlerin en önemli özelliği; Karaman eyâleti geneline ait ilk timar kayıtlarını içeriyor olmalarıdır. Yukarıdaki bilgiler ışığında, bölgedeki timar düzeni de 1466'dan itibaren

²² TK 564; Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

²³ MAD 241.

²⁴ Bkz. MAD 241, s.42. *Kır-ili'nde mezra'a-i Eflâatun-pınar sehvlle evvelki defterde karye-i Suvarık'dan bir çiftlik deyü kayd olunmuş şimdi kapumdağı defterde karye'e hâkk itdürüb mezra'a-i Eflâatun-pınar kayd itdirdüm eyle oluna buyurdum ki anduğı defterde dahi vech-i mezbûr üzre kayd itdiresin deyü hük-m-i cihân-metâ'a vârid olub mezkûr karye hük-m-i âlf mücibince mezra'a-i Eflâatun-pınar deyü sebt olundu der-İn-önü fî Ramazan 873*; Doğan Yörük, "1466 Tarihli Mufassal Deftere Göre Beyşehir ve Çevresindeki Osmanlı Timar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", *1. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu 11-13 Mayıs 2006*, Yayınlanmamış Bildiri.

²⁵ MC.0.116/1, s.1b.

²⁶ MC.0.116/1; Fahri Coşkun, *888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İÜ.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996; M. Akif Erdoğru, "Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar I-II-III-IV", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1, 2003, s.119-160; XVIII/2, 2003, s.99-140; XIX/1, 2004, s.119-154; XIX/2, İzmir 2004, s.141-176.

Akşehir ve Beyşehir çevresinde tesis edilmeye çalışılmış, 1476'da ise eyâlet geneline yayılabilmiştir. Karaman eyâletindeki timar sisteminin genel panoraması ancak 1483 tarihinde görülebilmektedir. Bu dönemde beylerbeyliğinin sınırları Akşehir, Çimen, Ilgın, Zengicek, Beyşehir, Konya, Koçhisar, Aksaray, Niğde, Anduğu, Ürgüb, Kayseri, Ereğli, Lârende ve Mut vilâyet ve kazalarını kapsamaktadır²⁷.

Gerek MAD 567 gerekse TT 38 numaralı defterler uzun süre kullanılmış ve zaman zaman üzerlerinde oynamalar yapılmıştır. 1483'te bölgedeki timarlar sipahilere dağıtıldıktan sonra muhtelif tarihlerde bazı sipahilerin azledilip yerlerine yeni sipahilerin tayin edildiği yahut başka sipahilere hisseler tahsis edildiği görülmektedir²⁸. Buna göre defterdeki timar kayıtlarında göze çarpan en erken tarih 28 Zilhicce 888/ 27 Ocak 1484²⁹, en geç tarih ise Evâsit-ı Cemâziyelevvel 899/ 17-26 Şubat 1494'dür³⁰. Buradan hareketle, bu iki defterde dikkatimizi çeken bazı hususlar üzerinde durmak istiyoruz. Bunlardan en ilginç olanı; Şücâeddin kazası subaşılığına tayin edilen Mustafa Bey hakkındaki bilgilerdir. Defterin yazım aşamasında Şücâeddin kazasında subaşıya ihtiyaç hissedildiğinden mevcut 4 timarın tamamı feshedilmiş³¹, 12 timardan da hisseler ayrılarak 50.000 akçalık bir zeâmet oluşturulmuştur³². Mustafa Beyin zeâmet geliri için sebepsiz yere timarlarından hisseler alınan sipahilerin azalan gelirlerinin farklı yerlerden tamamlanması yerine *ellerinde kalan ile kanaat etmeleri* istenilmiştir³³. Dolayısıyla Mustafa Bey ile ilgili 16 timar birimindeki kayıtlar defterin temize çekilmesi esnasında tutulmuş olup, sonradan yapılan düzenlemeler değildir.

Bilindiği üzere yeni bir padişahın tahta çıkması, memleket genelinde yeni bir tahririn en önemli gerekçeleri arasında gösterilmektedir³⁴. Buna göre; Fatih'in 1481'de ölümüyle oğlu Bayezid başa geçmiş ve ülke genelinde sayım yaptırmıştır³⁵. Karaman eyâleti de bu dönemde Hamza Bey oğlu Murad Çelebi eminliğinde ve Mehmed'in kâtipliğinde yazıma tabi tutulmuştur³⁶. Yazım işlemine kesin olarak ne zaman başlanıldığı bilinmemekle birlikte, 1483'te bitirildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten kısa bir

²⁷ MC.0.116/1, s.1a.

²⁸ MAD 567, s.16, 29, 30, 38, 40, 41, 44, 46, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 71, 72, 76, 82, 87, 94, 96, 100, 124, 128, 138, 148; TT 38, 105-123.

²⁹ TT 38, s.108.

³⁰ MAD 567, s.76.

³¹ MAD 567, 83, 84, 88, 89.

³² MAD 567, s.93.

³³ MAD 567, s.71, 72, 81, 84, 85, 86, 88.

³⁴ Ö. L. Barkan - E. Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, TTK, Ankara 1988, s.11-12; H. İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK, Ankara 1987, s.XVIII.

³⁵ II. Bayezid dönemi tahrirleri için bkz. Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985, s.103-106.

³⁶ MC.0.116/1, s.1a.

süre sonra bölgede, yürürlükte olan ve Osmanlı şer'î ve örfî hukukuna aykırı görülen bid'atları kaldırmayı için, dönemin şöhretli âlimlerinden Mevlâna Vildan ismiyle meşhur Mevlâna Muhiddin görevlendirilmiştir³⁷. Mevlâna Vildan müfettiş sıfatıyla görevlendirildiği Karaman eyâletinde yeni bir tahrirden ziyade³⁸, bölgeye ait Osmanlı hukukuna uygun yeni bir kanunnâme düzenlemiştir³⁹. Ayrıca bölgedeki timarlı sipahileri de denetleyerek halka zulüm ve suçlu sabit olanları merkeze arz edip, ellerinden timarlarının alınmasını sağlamıştır. Mevlâna Vildan'ın arzıyla timarı alınan sipahi sayısı 6'dır⁴⁰. Boşalan timar kadrolarına yerleştirilen sipahilere, bu timarların Evâsıt-ı Ramazan 889/ 2-11 Ekim 1484 tarihinde verildiği belirtilmektedir⁴¹. Şu halde Mevlâna Vildan teftişinin, 1483 tahririnin hemen akabinde 1484 yılında yapıldığı aşikârdır. Mevlâna Vildan aynı dönemde Kayseri sancağını da teftiş etmiştir⁴². Ancak, bevâb Ali'nin timarı üzerindeki açıklamalarda, sancağı teftiş eden kişinin *kadı* olduğu belirtilmiş, ismi zikredilmemiştir⁴³. Burada kastedilen kişinin Mevlâna Vildan olduğuna şüphe yoktur. Zira Vildan'ın Fatih döneminde, Gelibolu'da kadılık, Bursa'da müderrislik ve kadılık, İstanbul'da kadıaskerlik yaptığı bilinmektedir⁴⁴.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere 26 timar, sonradan tamamen el değiştirmiştir. Bu timarların sipahilerinin neden değiştirildiği hususunda bazıları için sebep gösterilirken, bazıları için de hiçbir bahane gösterilmemiştir. Buna göre timarlar, Mevlâna Vildan'ın arzı⁴⁵, sipahinin üst

³⁷ Mevlâna Vildan hakkında geniş bilgi için bkz. Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'maniye ve Zeyilleri -Hadaiku's-şakaik*, I, nşr. hzr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay. İstanbul 1989, s.215.

³⁸ A. Akgündüz, Mevlâna Vildan'ı Karaman eyâletinin 906/1500 tahririni yapan emin olarak kabul eder. Bkz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III, İstanbul 1991, s.306-307.

³⁹ TT 63, s.1-2; Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları I -Kanunlar-*, İstanbul 1943, s.39.

⁴⁰ MAD 567, s.29, 38, 62, 87, 147; TT 38, s.105.

⁴¹ MAD 567, s.29. *Mezkûr Mevlânâ Vildân teftîşiyile cürmü zâhir olub azl olundu Solak Ya'kub'a ser'askerlikle sadaka olundu fî evâsıt-ı Ramazânî'l-mübârek sene 889; s.38. Mezkûr timar Şirmerd tahvilinden Çavdan oğlu Emür'e verilmiş mezkûr Emür dahi Mevlânâ Vildân teftîşinde mücrim-i (cürmü) vâki' olub azl olundu Feraş oğlu Şah Veli'ye sadaka olundu fî evâsıt-ı Ramazânî'l-mübârek sene 889; s.62. Mezkûr Hamza Bey Mevlânâ Vildân teftîşinde cürmü zâhir olub azl olundu ve Dellak Mehemmed'e sadaka olundu fî evâsıt-ı Ramazânî'l-mübârek sene 889; s.87. Mezkûr Mevlânâ Vildân teftîşinde cerâyimi zâhir olub azl olundu Çoban Ali'ye sadaka olundu fî evâsıt-ı Ramazan sene 889; s.147. Mezkûr cerâyimi zâhir olub Mevlânâ Vildân arzıyla azl olunub Silahdarbaşı İsa'ya sadaka olundu fî evâsıt-ı Ramazan sene 889.*

⁴² Barkan, *Kanunlar*, s.57.

⁴³ TT 38, s.105. *Mezkûr Ali ... Kayseriyye sancağı teftîşine gelen kadı mektub virüb reâyâsına zulm ve te'addî ider ve bir raiyyet bozdoğanlıkla vurub mecrûh etmişdir ve ale'l-husûs meclis-i şer'de zulm idüb ve bozdoğanlıkla vurduğuna ... itdi deyü bildirdiği cihetden Havdan oğlu Ahmed'e (?) tezkere virildi tahrîren fî gur-re-i Rebiülahir sene Receb 889.*

⁴⁴ Mecdî Efendi, *Şakâik-i Nu'maniye ve Zeyilleri - Hadaiku's-şakaik*, I, nşr. hzr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay. İstanbul 1989, s.215-216.

⁴⁵ MAD 567, s.29, 38, 62, 87, 147; TT 38, s.105.

düzey bir göreve terfi etmesi⁴⁶, emekliye ayrılması⁴⁷, kendi isteğiyle timarını bırakması⁴⁸ ya da ölmesi⁴⁹ ve sefere katılmaması⁵⁰ gibi nedenlerle başka bir sipahiye tevcih edilmiştir. Ayrıca, sipahinin eskiden beri timar tasarruf etmemesi (babadan ve dededen sipahi olmaması)⁵¹ ve aynı timarın uzun süre bir sipahinin tasarrufunda bulunması⁵² da değişiklik için yeterli görülmüştür. Yine, boş⁵³ veya mevkûf⁵⁴ durumda olan timarlardan başka, sebep gösterilmeksizin⁵⁵ sipahisi değişenlere de rastlanılmaktadır.

Tablo I- Tamamen El Değiştiren Timarlar

Sıra	Açıklamalar	Adet
1	Mevlâna Vildan'ın arzıyla	6
2	Sipahinin terfi etmesiyle	1
3	Sipahinin kendi isteğiyle emekliye ayrılmasıyla	1
4	Sipahinin kendi rızasıyla bırakmasıyla	2
5	Sipahinin eskiden beri timar yememesinden	3
6	Sipahinin çoktan beri aynı timarı tasarruf etmesinden	2
7	Timarın mevkûf olmasından	1
8	Timarın boş olmasından	1
9	Sipahinin ölmesiyle	1
10	Sipahinin sefere gelmemesinden	1
11	Sebep gösterilmeden	7
	TOPLAM	26

Sipahisi değişen timarların haricinde bazı timarlardan da hisseler ayrılarak yeni timarlar ihdas edilmiş yahut mevcut timarlara ilaveler yapılmıştır. Bu durumda; gelir kalemlerinden, başka timarlara hisseler ayrılarak, üzerinde oynamalar yapılan 18 timar bulunmaktadır⁵⁶. Bunların büyük bir kısmı sebepsiz yere nakledilirken⁵⁷, bazıları da mülkiyet olarak verilmiş⁵⁸ ya da sipahiye az geldiği için kendi isteğiyle⁵⁹ başkasına devredilmiştir. Burada dikkatimizi çeken kayıtlardan biri şüphesiz; Koşucu Karaman b. Yağdı adlı sipahinin timarı ile ilgili bilgilerdir. Çünkü bu sipahinin timar gelirini oluşturan birimlerden Uni köyü, Evâhir-i Zilkâde 893/ 27 Ekim-5 Kasım 1488 tarihinde Karamanoğulları zamanında burayı

⁴⁶ TT 38, s.106.

⁴⁷ TT 38, s.107.

⁴⁸ MAD 567, s.40; TT 38, s.110.

⁴⁹ MAD 567, s.61.

⁵⁰ MAD 567, s.124.

⁵¹ TT 38, s.107, 110, 111.

⁵² MAD 567, s.138; TT 38, s.108.

⁵³ MAD 567, s.65.

⁵⁴ MAD 567, s.41.

⁵⁵ MAD 567, s.30, 38, 46, 76, 82, 87.

⁵⁶ Üzerinde değişiklik yapılan timarlardan 12'si MAD 567, 6'sı da TT 38 numaralı defterdedir.

⁵⁷ MAD 567, s.16, 44, 58, 62, 77, 94, 100, 128; TT 38, s.107, 114, 116, 121.

⁵⁸ MAD 567, s.55, 57, 58.

⁵⁹ MAD 567, s.60.

mülk olarak tasarruf eden Karamanlı Mehmed'e verilmiştir. Karamanlı Mehmed'in öyküsü Osmanlı - Karaman mücadelesinin boyutları hakkında da önemli ipuçları vermektedir. Lârende'nin Uni köyü Mehmed'in kadim mülkü iken, Osmanlı - Karaman çekişmesi sırasında Osmanlılara iltica etmesiyle, Karamanoğlu bu kişinin mülkiyetini bozmuştur. Mülkiyetliği bozulan Uni köyü, Osmanlı kayıtlarına da tımar olarak geçmiştir. Mehmed'in eski mülkünün kendisine iade edilmesiyle ilgili müracaatı üzerine eline, Uni köyünün mülknâmesi verilmiştir⁶⁰.

Defterlerin yazım aşamasında ve sonrasında toplam 60 tımar üzerinde düzeltme yapılmıştır. Bunlardan Şücaeddin kazası subaşı Mustafa Bey ile ilgili olan 16 tımar kaydı göz ardı edildiği takdirde; 44 tımar biriminin farklı tarihlerde gerek tamamı, gerekse bir kısmı başka bir sipahiye aktarıldığı görülecektir.

3-Tımarların Özellikleri

Eyâlet genelinde 412 adet tımar birimi görülmektedir. Bunlardan 392'sinde tımar başlığı bulunurken, 20'sinde bu başlığa rastlanılmamaktadır. Tımar başlığı konulmamış birimler daha çok eşkincülü mülk olarak tasarruf edilen köy, mezraa, çiftlik ve cemaatlerdir⁶¹. Bunlara ilaveten tımar başlıklı eşkincülü mülkler de bulunmaktadır⁶². Eyâletteki eşkincülü mülkün toplamı 20'dir⁶³. Mülk tımarlar adıyla da anılan eşkincülü mülkleri serbest mülklerden ayıran en önemli hususiyet, sefer zamanında zırhlı ve silahlı muayyen sayıda cebelü gönderme mecburiyetidir. Bu hizmet yerine getirildiği sürece devletin mülk tımarlara müdahalesi söz konusu değildir⁶⁴.

⁶⁰ *Sûret-i berât-ı humâyûn, Nişân-ı şerif-i âlişân ve tuğrâ-yı garrâ-yı kiti sitân nefera'l-lâhü'l-meliki's-ti'ân hükmü oldur ki şimdiki halde mefharu'l-emâcîd ve'l-ekârim Karamanlı Mehmed vilâyet-i Karaman'da Lârende tevâbi'inde Uni nâm karye içindeki hâsıl öşri ve örfi 1457 akça yazarmış kadim mülkümdür ammâ Karamanoğlu zamanında âsîtâne-i 'Osmâniye'ye ilticâ etdiğüm sebebden Karamanoğlu tagyir etdirmiş mukarrer deyü da'vâ ve taleb kılub defterlere rücû' olunub timarda mestûr bulunub mülkiyet üzre mestûr bulunmayub mefharu'l-ulemâi'l-kirâm Konya kadısı Hatib Paşa oğlu Mevlânâ Muslihiddin'e teftiş etmek emr idüb Mevlânâ-yı mezbûr dahi şer'i mülknâmeleri görüb ve Karamanoğlu zamanında Kadıasker olan şer'le mülkiyetine hükm eylediğine şahidleri gelüb dergâh-ı mu'allâma 'arznâme virüb ve şer'i mektubun 'arz idüb ben dahi mezkûrun yanında himmet ve âtîfet idüb karye-i mezkûre öşrünü ve 'örfiyesiyle mülkiyet vehile muşârun ileyhe sadaka idüb buyurdum ki ba'de'l-yevm karye-i mezkûre muşârun ileyhın mülkü olub envâ-ı vücûh mülkiyet üzre 'öşrün ve 'örfiyesiyle mutasarrıf ola dilerse sata ve dilerse bağışlaya ve dilerse vakf ide bey'-i ahed-i kâniyen min kâne bi-vech-i mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb mâni' ve münâzi' olmaya ve dahl ve ta'arruz kılmaya ve tebdil ve tagyir etmeye femen beddelehi ba'de mâ sem'ahü fe innemâ ismühü 'ale'l-lezîne yübeddilühüh inne'l-lâhe semî'un alim 'alâmet-i şerife i'timâd ideler tahrîren fi evâhir-i Zilkâde sene selâse ve tis'in semâni-mi'e be-makâm-ı Kostantıniyye, eş-şehâdet el-vezîrân Davud Paşa ve İbrahim Paşa ve Ali Paşa. MAD 567, s.57.*

⁶¹ MAD 567, s.15, 69, 92, 123, 135, 150.

⁶² MAD 567, s.11, 58, 59, 99,

⁶³ 16'sı Mad 567'de 4'ü de TT 38'de kayıtlıdır.

⁶⁴ Ö.L. Barkan, "Osmanlı Devrinin Eşkincülü Mülkleri veya Mülk Tımarları Hakkında Notlar", *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yay. İstanbul 1980, s.898-899.

Eşkıncülü mülklere benzeyen bir diğer tasarruf şekli ise yurtluktur. Bu tip dirlikler kayd-ı hayat şartı ile tevcih edilirdi⁶⁵. Genellikle konar-göçer zümrelerin reislerine, hâli ve harap yerleri iskân etmede aile ve akrabasıyla gelip yerleşmelerini sağlamak için bu tip toprakların bir imtiyaz şeklinde, cebelü gönderme şartıyla, verildiği belirtilmektedir⁶⁶. Nitekim Aksaray'da Bozkırlı cemaatinin lideri olan Bozkırlı oğlu Seydi Ahmed'in⁶⁷, Lârende'de ise Karil ailesinin fertlerinden Mustafa Bey, Malkoç Bey ve İbrahim Bey'in timarları yurtluk⁶⁸ olarak verilmiştir. Ayrıca Osmanlı fetih politikalarının esasını oluşturan istimâlet sisteminin iskân siyasetinde de kullanıldığı dikkat çekmektedir. İstimâlet terimi; fetih politikaları çerçevesinde fethedilen yerlerdeki veya düşman topraklarındaki ahaliyi kazanma yahut halkla uzlaşma karşılığı olarak kullanılırken⁶⁹, özellikle vakıf ve mülk topraklara nüfus çekmek için ahaliye tanınan imtiyazlar şeklinde de anlaşılmalıdır⁷⁰. Nitekim Yusuf b. Yahya liderliğindeki Yahyalı Yörüklerinden olan Yahyalı cemaati Amid tarafından Kayseri bölgesine istimâletle getirilmişlerdir⁷¹. Yine 1500 tarihinde Koçhisar bölgesinde defter harici kalan 17 mezraanın Kürti oğulları Mustafa ve Kılıç'ın kadim yurtlarının yanında; konakları, yaylakları ve suvadları olduğu belirtilmiş, ayrıca kendi boylarından defter harici kalmış ve herhangi bir sipahiye raiyyet yazılmamış kimseleri öte yakadan istimâletle getirmeleri istenilmiştir⁷².

Timarlarla ilgili üzerinde durulması gereken bir başka husus da; boş timarlardır. Bunlar hazinenin alıkoyduğu ve henüz tevcih etmediği dirliklerdir. Sahiplerinden boşalmış timarların geliri, tekrar sipahilere tahsis

⁶⁵ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s.639; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986, s.371.

⁶⁶ Ö.L. Barkan, "Mülk Timarlar", s.902.

⁶⁷ MAD 567, s.122.

⁶⁸ MAD 567, s.58-59; Bu tip timar ve mülkler 1500 ve daha sonraki tahrir defterlerinde de görülmektedir. Bkz. TT 40, s.860, 862, 864, 883; TT 32, s.233, 243; TT 455, s.587, 593, 597, 609, 610, 623, 628, 632, 638; TT 1061, s.197.

⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, çev. Halil Berktaş, Edit. Halil İnalçık ve Donald Quataert, İstanbul 2000, s.54, 453; Feridun M. Emecen, "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Batı Siyaseti", XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, Edit. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s.126; İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", çev. Oktay Özel, *Söğütten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel - Mehmet Öz, Ankara s.443-472.

⁷⁰ Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, II: Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara 1942, s.361-362; Barkan, *Kanunlar*, s.91, 347.

⁷¹ TT 38, s.123. Cemâ'at-i yörükân-ı Yahyalı ki an Yahyalı ameden Amid der-tasarruf-ı Yusuf b. Yahya ki istimâletle getirüb hem sa'ye hâsil 200.

⁷² TT 32, s.250. *Mezra'ahâ-i hâric ez-defter tâbi-i Koçhisar Mumluca Bâli ve Kırbüki ve Kavaklu Kışla ve Çaybağı ve Yarpınarı ve Çoruk Harimi ve Çelebi-öyüğü ve Kara İbrahimli-virani ve Karaca-oğlu Kuyusu ve Kartal Koyağı ve Eşek Öldüren ve Kara Kuyu ve Şihne Kışlası ve Çatal-öyüğü ve Bostanlılık Konağı ve Tokat Kışlası yurd-ı kadim veledân-ı Kürti benâm-ı Mustafa ve Kılıç bu cümle hâric defter olub konakları ve yaylakları ve suvâdları imiş ve kendü boylarından ki hâric defter olub kimesneye defterde kayd olmuş olmayanlar ki öte yakadan istimâletle getirmiş olalar.*

edilinceye kadar, mevkufçu denilen memurlarca toplanıp hazineye aktarılırdı⁷³. Gelir kalemleri ve askerî mükellefiyetleri yazılı 28 tımarın kimin tasarrufuna verildiği belli değildir⁷⁴. 1483 ile 1494 tarihleri arasında 44 tımar üzerinde işlem yapıldığı halde, buradaki boş tımarlardan 3'ü⁷⁵ dışındakiler herhangi bir sipahiye verilmemiştir. Bu kadar dirliğin 11 yıl boyunca boş bırakılması sistem açısından kabul edilebilir bir durum olmamakla birlikte, neden dağıtılmadığı yahut dağıtıldıysa sipahi isimlerinin niçin yazılmadığı tespit edilememiştir.

412 tımandan 360'ı müstakil, 39'u müşterek, 13'ü de hisseli tımandır. Hisseli tımarların hepsi Kayseri kalesindeki 89 sipahiye aittir. Müşterek tımar tasarruf eden sipahiler tek bir berât ile nöbetleşe sefere giderlerken, hisseli tımar sahipleri ayrı ayrı berâtları ile her biri sefere katılmakla mükelleftirler⁷⁶. Müşterek tımarlardan ikisi diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Öncelikle bunlardan biri zeâmet geliridir. Aksaray kazasındaki Sultancık nahiyesinin zeâmet geliri, bölgenin iki nüfuzlu ailesinin fertlerine taksim edilmiştir. 13.191 akçalık zeâmet gelirinin 8.794 akçası Bekir Bey oğlu Halil'e, 4.397 akçası da Cemal Bey oğulları Seydi, Mehmed ve Ahmed'in tasarrufuna verilmiştir⁷⁷. Diğer tımarın özelliği ise içinde şehzâde hissesinin bulunmasıdır. Bu tımar Bektaşlı kabilesinin vergi gelirlerinden oluşturulmuştur. Karaman eyâletindeki konar göçerler şehzade hâslarına dâhil edildiğinden, Bektaşlı kabilesi reisinin oğlu olan Bektaş oğlu Mahmud ile Şehzâde Şehinşah bu tımarı müşterek tasarruf etmişlerdir⁷⁸. Tımandan kimin ne kadar gelir elde ettiği belirtilmemiştir.

Tımarlar idarî ve malî muhtariyet bakımından serbest ve serbest olmayan şekilde ikiye ayrılmaktadır. Padişah, şehzade, vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, nişancı, defterdar, divan kâtipleri, çavuşlar, alaybeyleri, çeribaşlar, seraskerler, asbaşlar ve dizdarlar gibi yüksek rütbeli idare amirleriyle memur ve askerlerin dirlikleri serbest tımar kategorisine girmektedir⁷⁹. Ancak eyâletteki zaimlerin sadece birinin zeâmetinin serbest olduğu belirtilmiş⁸⁰, diğer hâs ve zeâmetler ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Buna karşılık, geliri 5.020 akça ile 20.540 akça arasında değişen tımarlar tasarruf eden 8 sipahinin tımarlarının serbest olduğu belirtilmiştir. Bunlardan 3'ü çerisürücü, 2'si serasker, 1'i miralay, 1'i emîr-i alem, 1'i de dizdardır⁸¹. Eyâlet genelindeki 5 dizdardan 4'ünün, 2

⁷³ H. İncalcık, *Ekonomik ve Sosyal*, s.185; Beldiceanu, *Tımar*, s.71.

⁷⁴ Bunlardan 24'ü MAD 567, 4'ü de TT 38 numaralı defterlerdedir.

⁷⁵ MAD 567, s.41, 62, 65.

⁷⁶ H. İncalcık, *Arvanid*, s.XXI-XXV.

⁷⁷ MAD 567, s.107.

⁷⁸ MAD 567, s.117.

⁷⁹ Barkan, "Feodal Düzen ve Osmanlı Tımarı", *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980, s.883; N. Beldiceanu, *Tımar*, s.33.

⁸⁰ TT 38, s.103.

⁸¹ MAD 567, s.35, 118, 124, 125; TT 38, s.103, 104, 125.

defterdarın, 2 subaşının, 12 seraskerden 10'unun, 1 çeribaşının ve 10 çavuşun dirliklerinin serbestlikleri yazılmamıştır. Ancak serbestlik ifadesi konulmamasından dolayı bunları serbest olmayan timarlar grubuna dâhil etmek de mümkün değildir. Zira bu tip timarlar gibi, şehzade ve mirilva hâsalarında da serbestlik terimi yazılmamasına karşılık bunların serbest timar olduğuna şüphe yoktur.

4-Sipahilerin Askerî Yükümlülükleri

Eyâletteki 412 timardan 28'inin boş veya mevkuf olduğu yukarıda zikredilmiştir. Geriye kalan 383 timar 501 sipahinin tasarrufuna bırakılmıştır. Bunlardan 331'i müstakil, 173'ü de 52 müşterek timara dağılmışlardır. Müşterek ve hisseli timarlardaki sipahi oranı 332'dir. Özellikle Kayseri kalesindeki hisar erlerine tahsis edilen 17 timardaki 89 sipahinin istihdamı⁸², müşterek ve hisseli timarlardaki sipahi sayısının hangi boyutlarda olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bilindiği üzere askerî timarlar süvari ve süvari olmayanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Süvari timarlılar tasarruf ettikleri timarların gelir dilimlerine göre sefer esnasında, yanlarında getirmek zorunda oldukları bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar, *cebe*, *bürüme* ve *geçim* adlı zırh çeşitleri ile bu zırhlarla donanmış *kendi bürüme*, *kendi cebelü* ve *cebelü*, askerî yardımcı ya da köle anlamına gelen *gulâma* ilaveten *günlük*, *çadır*, *tenketür*, *sokak*, *saraçhâne*, *matbah*, *kilâr* ve *hazine* adlı farklı büyüklüklerdeki çadırlardır. Atlı olmayan timarlılar ve hisar erleri için böyle bir zorunluluk yoktur. 412 timardan 346'sı askerî hizmetlerle yükümlü iken, 66'sında bu mükellefiyetler görülmemektedir. Bunların ekseriyetinin kale eri ve gelir dilimi düşük timarlar⁸³ olmasına rağmen, şehzade hâssi⁸⁴ ve şehzade defterdarı⁸⁵ ile Karaman eyâleti defterdarına⁸⁶ ait timarların da bu grup içine dâhil edildiği dikkat çekmektedir.

Askerî hizmet yükümlülüğü bulunmayan 66 timardan 50'si mustahfiz timarıdır. Bu timarlarda toplam 144 sipahi istihdam edilmiştir. Hâlbuki gerçek rakam bunlardan çok daha yüksek olmalıdır. Zira Konya ve Kayseri dışında Niğde, Lârende ve Mavga kale dizdarları⁸⁷ ile Lârende kaleşi imamından⁸⁸ bahsedilmiş, ama buradaki hisar erlerinden söz edilmemiştir. Kale komutanının olduğu bir yerde kale erlerinin de bulunacağı şüphesizdir. Gerçekten de topçu, zindancı, nakrazen, bölükbaşı, yeniçeri vs. gibi kale görevlilerinin diğer eşkınci timarlarda da görülmesi, hisar erlerinin sayısının

⁸² Defterde 87 sipahinin varlığı belirtilmiştir. bkz TT 38, s.125.

⁸³ MAD 567, s.14, 15, 39, 42, 122, 135, 142; TT 38, s.121, 122, 123.

⁸⁴ MAD 567, s.20.

⁸⁵ MAD 567, s.28.

⁸⁶ MAD 567, s.44.

⁸⁷ MAD 567, s.33, 66, 92.

⁸⁸ MAD 567, s.65.

daha fazla olması gerektiğini çağrıştırmakta ise de bunların niçin yazılmadığı veya belirtilmediği maalesef bilinmemektedir. Ayrıca, Mavga kalesi komutanı Mahmud Ağa'nın Konya, Kayseri, Niğde ve Lârende kale komutanlarından farklı olarak kendi bürüme, 2 cebelü, 1 gulâm ve 1 tenketür hizmetiyle mükellef tutulması⁸⁹ dikkat çeken bir başka hususiyet olmasına rağmen, bunun sebebi tespit edilememiştir.

Aşağıdaki tabloda iki ayrı genel toplam sütunu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, defterler içindeki rakamların tek tek toplanmasıyla elde edilen yekûn, diğeri ise defterlerde verilen toplamlardır. Defterlerde yazılı olan hâsıl değerler ile bizim bulduğumuz sayısal değerler arasında az da olsa farklılık olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo II- Sipahilerin Askerî Yükümlülükleri

		MAD 567	TT 38	Bizim Bulduğumuz Toplam	Defterlerdeki Toplam
1	Kendi bürüme	180	44	224	-
2	Bürüme	-	-	-	267
3	Kendi cebelü	88	16	104	-
4	Cebelü	496	147	643	869
5	Geçim	20	5	25	-
6	Gulâm	121	18	139	186
7	Çadır	41	8	49	-
8	Tenketür	109	22	131	-
9	Çadır maa sokak	0	1	1	-
10	Çadır-ı hazine	0	1	1	-
11	Çadır-ı kilâr	0	1	1	-
12	Günlük	0	1	1	-
13	Matbah	0	1	1	-
14	Saraçhâne	0	1	1	-

5-Timarlarda İstihdam Edilen Sipahiler

Yukarıda üzerinde durulan sivil, eşkinci ve hisar erlerinin askerî görevleri ile unvan ve lakapları esas alınarak bir gruplandırma yapılarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Buna göre, askerî memuriyetinin özelliği belirtilen 108 sipahinin yanında, çeşitli unvan ve lakaplarla anılan 100 tımar görevlisi bulunmaktadır. Bu isim ve sıfatları taşıyanların hepsini iki ayrı zümre olarak değerlendirmek yerine, bazılarının askerî memuriyetinin yanında, unvan ve lakabının da zikredilmiş olabileceği ihtimali dikkate alınmalıdır.

⁸⁹ MAD 567, s.33.

Tablo III- Siphahilerin Askerî Görev, Unvan ve Lakapları

Sıra	Askerî Görevli	TT 38	MAD 567	Tplm	Unvan ve Lakap	TT 38	MAD 567	Tplm
1	Şehzade	-	1	1	Bey	3	32	35
2	Mirliva	1	-	1	Paşa	-	4	4
3	Defterdar	-	2	2	Çelebi	1	11	12
4	Subaşı	1	1	2	Emir	-	1	1
5	Dizdar	1	4	5	Ağa	1	6	7
6	Miralay	-	1	1	Ahi	-	1	1
7	Emîr-i alem	1	-	1	Hayyât	-	1	1
8	Emîr-i ahur	-	1	1	Zerger	-	1	1
9	Serasker	2	10	12	Külâhdüz	1	-	1
10	Serasker-i köhne	-	1	1	Baytar	1	-	1
11	Yayabaşı	1	-	1	Hacı	5	6	11
12	Çerisürücü	-	3	3	Hoca	-	1	1
13	Çeribaşı	-	1	1	İmam	1	2	3
14	Çavuş	1	9	10	Mevlâna	1	3	4
15	Kethüda	1	1	2	Fakih	1	1	2
16	Serbölük	8	3	11	Sofu	-	4	4
17	Bölükbaşı	-	1	1	Şeyh	2	2	4
18	Topçu	2	3	5	Şeyh Çelebi	1	-	1
19	Yeniçeri	1	11	12	Şah	-	3	3
20	Solak	1	-	1	Köpek	-	1	1
21	Solakbaşı	-	1	1	Garib	-	1	1
22	Silahdar	1	-	1	A'ma	-	1	1
23	Kapucu	-	1	1	-	-	-	-
24	Bevvâb	2	1	3	-	-	-	-
25	Nakrazen	-	2	2	-	-	-	-
26	Zindancı	-	1	1	-	-	-	-
27	Çaşnigir	-	1	1	-	-	-	-
28	Saksoncu	-	1	1	-	-	-	-
29	Serçavuşân	-	1	1	-	-	-	-
30	Mehter	2	-	2	-	-	-	-
31	Göreñ	1	-	1	-	-	-	-
32	Gerdanger	-	1	1	-	-	-	-
33	Merdüm	-	1	1	-	-	-	-
34	Gulâm	3	4	7	-	-	-	-
35	Siyah	-	3	3	-	-	-	-
36	Kul	1	-	1	-	-	-	-
37	Kuloğlu	5	1	6	-	-	-	-
	TOPLAM	36	72	108		18	82	100

Bilindiği gibi Osmanlılarda devlete ait (mirî) topraklar gelirlerine göre; hâs, zeâmet ve timar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Eyâletteki 412 dirlikten 2'si has (şehzâde ve mirliva), 19'u zeâmet, 4'ü zeâmet şeklinde (*ber-vech-i zeâmet*) timardır. Zeâmetlerin gelir aralığı 20.000 ile 99.999 akça olmasına rağmen, 20.000 akçan üzerindeki 4 dirlik timar, altındaki 5 dirlik ise zeâmet olarak adlandırılmıştır. Zeâmet şeklinde tasarruf edilen 4 dirliği de zeâmete dâhil ettiğimizde geriye 387 timar birimi kalmaktadır. Aslında hâs, zeâmet ve timar birimleri arasında katı bir sınıflandırma yapılmadığı ve her

üç dirlik biriminin de zaman zaman tımar başlığı altında verildiği görülmektedir⁹⁰.

Bölgedeki en büyük gelir 587.070 akça ile Şehzâde Şehinşah'a, ikinci olarak da 250.585 akçalık hâs geliri ile Kayseri sancakbeyi'ne aittir. En düşük gelir ise 200 akça ile Amid tarafından istimâletle getirilen Yahyalu Yörükleri cemaatini tasarruf eden Yusuf b. Yahya⁹¹ ve çiftlik tasarruf eden Hüseyin b. Fakih'e⁹² tahsis edilmiştir.

Şehzâde Şehinşah'ın hâs gelirlerinin dökümü ayrı ayrı gösterilmemiş bunun yerine, Karaman eyâletindeki haymana diye adlandırılan konar-göçer zümrelerin vergi gelirleri yekun olarak kaydedilmiştir⁹³. Sadece Koçhisar kazasındaki Hindilü ve Bozkır kabileleri⁹⁴ ile Bektaşlı cemaatinin gelirlerinin⁹⁵ şehzade hâssı olduğu belirtilmiştir. Kayseri sancakbeyinin hâs gelirlerini ise; Kayseri şehir merkezindeki bâc, mukataa, öşür, rüsüm ve niyâbet vergileri ile, bazı köy ve mezraaların yanında konar-göçer zümrelerin gelirleri oluşturmaktadır⁹⁶. Fakat sancakbeyinin adı zikredilmemiştir.

Hâslardan sonra en önemli dirlikler zeâmetlerdir. Bunların gelirleri tımarlara göre nisbî bir yükseklik gösterdiğinden, bu dirlikleri tasarruf eden kişilerin nitelik ve nicelikleri, özellikle menşeleri önem kazanmaktadır. İnalçık, Karaman beyliğinin Osmanlılarca ilhakından sonra, yerli aristokrasinin büyük çoğunluğunun genellikle toprak üzerinde evvelden sahip oldukları haklarıyla birlikte konumlarını muhafaza ettiklerini söylemektedir⁹⁷. Gerçekten de Karaman menşeli sipahilerin özellikle büyük tımarlar yanında; bey, paşa, çelebi, hacı, hoca, fakih, şeyh, şeyh çelebi gibi lakaplar ile de sıradan ve eşkincülü mülkler tasarruf ettiklerini görmek mümkündür.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde, 19 zaimin büyük bir kısmının yerli ve nüfuzlu ailelere mensup kişiler oldukları açıkça görülecektir. Bunlardan Turgutoğulları, Samagaroğulları, Yapaoğulları, Şeyullah, Hindilü, Reyhanlu, Sıddık Siyah, gibi aşiret, kabile veya cemaat reisi olanlar ile Adalu, Kaya Bey, Bekir Bey, Cemal Bey gibi yerel ve nüfuzlu aileler dikkat çekmektedir. Ürgüb zeâmetini tasarruf eden padişah gulâmı Hamza Bey dışındaki diğer zaimlerin, bazılarının menşeleri tam olarak bilinmemekle birlikte büyük çoğunluğunun Osmanlı öncesi bakiyelerden olduğu sanılmaktadır.

⁹⁰ H. İnalçık, *Arvanid*, s. XXIV; D. Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Kitabevi, Konya 2005, s.202-228; Yörük, "Beyşehir ve Çevresindeki", Yayınlanmamış Bildiri.

⁹¹ TT 38, s.123.

⁹² MAD 567, s.88.

⁹³ MAD 567, s.20.

⁹⁴ MAD 567, s.21-22.

⁹⁵ MAD 567, s.117.

⁹⁶ TT 38, s.97-101.

⁹⁷ İnalçık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", s.460.

Tablo IV- Zeâmetleri Tasarruf Eden Sipahiler

1	Z. Said-ili der-tasarruf-ı Erdođdu b. Turgud Bey	Turgutođullarından	55.464
2	Z.Vilâyet-i Okçu-ili der-tasarruf-ı Seydi Bey b. Bekir Bey	Yerel	17.239
3	Z. Ereğli der-tasarruf-ı Sadaka Bey	Yerel	40.376
4	Z. Karacadađ-ı Mazılı der-tasarruf-ı Hüseyin Adalu	Adalu ailesi	28.332
5	Z. Melendus der-tasarruf-ı Reyhan	Reyhanlu Cemaati ⁹⁸	18.088
6	Z. Şücâeddin der-tasarruf-ı Mustafa Bey subaşı	Belirsiz	50.000
7	Z. Ürgüb der-tasarruf-ı Hamza Bey gulâm-ı pâdişah	Osmanlı	29.766
8	Z. Üçhisar der-tasarruf-ı Kaya Bey	Yerel	27.768
9	Z. Karahisar der-tasarruf-ı Ahmed Çelebi b. Mehmed Bey b. Akın Bey	Yerel	46.277
10	Z. Develü der-tasarruf-ı Alâüdevle Bey	Yerel (?)	63.467
11	Z. Eyüb-ili der-tasarruf-ı Ali Bey v. Şeyhullah	Şeyullah ailesi Aksaray'da uzun yıllar timar tasarruf etmiştir	77.522
12	Z. Sultancık der-tasarruf-ı Halil b. Bekir Bey ve Seydi ve Mehmed ve Ahmed evlad-ı Cemal Bey	Aksaray'ın nüfuzlu iki ailesi	13.191
13	Z. Iğın der-tasarruf-ı Hacı Bey b. Samagâr	Samagaroğulları önemli bir Mođol bakiyesi	30.547
14	Z. Yapalu der-tasarruf-ı Veys Bey b. Ali Bey b. Yapa	Yapaoğulları aşireti	35.000
15	Z. Zengicek der-tasarruf-ı Hasan Bey b. Ağa Bey	Yerel	19.651
16	Z. İnsuyu der-tasarruf-ı Sıddık Siyah	Karaman Yörükleri arasında zikredilen Bayburd-oğullarının bir cemaati ⁹⁹	38.889
17	Z. Koçhisar der-tasarruf-ı Hoca Bey oğlu Bayezid	Yerel	20.836
18	Z. Hindülü der-tasarruf-ı Mü'min Bey v. Hindü	Hindülü kabilesi Koçhisar'da önemli bir aşiret	19.480
19	Z. Efkere der-tasarruf-ı Bâli	Belirsiz	23.330
	TOPLAM		655.223

Zeâmetlerin yanı sıra timarlarda da Osmanlı sipahilerinin yanında, yerel unsurlara da yer verildiği görölmektedir. Toplam 501 sipahinin ne kadarının Osmanlı, ne kadarının da Karaman menşeli yerel unsurlardan olduğunu tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Çünkü sipahilerin aidiyetleri ile ilgili

⁹⁸ MAD 567, s.144.

⁹⁹ Tekindağ, "Son Osmanlı-Karaman", s.59.

açıklamalar timarların hepsinde belirtilmemiştir. Ancak sipahi isimlerinin önündeki ve sonundaki şeyh, fakih, paşa, bey vs. gibi unvan ve lakaplar, eşkıncülü ve yurt şeklinde tasarruf edilen timarlar, bazı vakıf ve mülk kayıtları ile aşiret, cemaat ve soylu ailelerin adları timar erlerinin menşeleri hakkında genel bir kanaat uyandırabilmektedir. Buna göre eyâletteki 501 sipahiden 167'si yerel, 205'i Osmanlı ve 129'unun kökeni belirsizdir. Menşei bilinmeyen 129 sipahiden ekseriyetinin Osmanlı olduğu sanılırken, bunların içinde az da olsa yerel unsurlardan sipahilerin bulunabileceği de dikkate alınmalıdır. Eski bakiyelere mensup 167 sipahi, 151 timarı tasarruf etmekte ve bunların 137'sini müstakil 14'ünü de müşterek timarlar teşkil etmektedir.

Timarların bazılarında sipahilerin memleketlerini belirten kayıtlara da rastlanılmaktadır. Şu halde Anadolu ve Balkanların çeşitli şehirlerinden gönderilen 90 sipahiye bölgede dirlikler verilmiştir. Bu sipahilerin büyük bir kısmı Kayseri ve Konya kalelerine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan Çerkes, Tatar ve Süryani gibi milliyetlere yapılan atıfların yanında, Beyşehir'den 3 ve Meldos kalesinden 2 sipahinin adının anılması; daha ziyade Osmanlı sipahisi olduklarını gösteren bir vurgu olsa gerektir. Kayseri ve Konya kalelerinde istihdam edilmelerinden de bu anlaşılmaktadır. Osmanlı merkezîyetçiliğinin önemli göstergelerinden biri olan gulâm kökenli sipahilerin mevcudiyeti ise sadece 10'dur.

Tablo V- Sipahilerin Geldikleri Şehirler

Sıra	Memleketi	TT 38	MAD 567	Toplam
1	Arnavud	-	5	5
2	Bosna	-	5	5
3	Manastr	1	4	5
4	Niş	4	1	5
5	Niğbolu	-	1	1
6	Özü	1	-	1
7	Selanik	1	-	1
8	Sofya	3	-	3
9	Filiba	1	-	1
10	Yanbolu	2	-	2
11	Usturumçi	2	1	3
12	Üsküb	1	-	1
13	Siroz	2	-	2
14	Engürüs	1	1	2
15	Eflak	1	-	1
16	Yanya	1	-	1
17	Noberde	-	1	1
18	Hersegrad	-	1	1
19	Drama	1	-	1
20	Tırhala	3	-	3
21	Tırmova	2	-	2
22	Midillü	2	2	4
23	Mora	-	1	1

24	Kıratova	1	-	1
25	Şirnâyi	1	-	1
26	Pazarlu	2	-	2
27	İğdemür	1	-	1
28	Eryazı	1	-	1
29	Boğalu	1	-	1
30	Kesriye	1	-	1
31	Trabzon	3	4	7
32	Terkos	1	-	1
33	Seferhisar	-	1	1
34	Sarugöl	1	-	1
35	Mihalıç	2	-	2
36	Birgi	1	-	1
37	Sivrice	2	-	2
38	Borlu	1	-	1
39	Eğirdir	4	-	4
40	Beğşehir	3	-	3
41	Meldos	-	2	2
42	Medre (?)	1	-	1
43	Mazlu (?)	-	1	1
44	Tatar	-	1	1
45	Çerkes	-	1	1
46	Süryani	-	1	1
	Toplam	56	34	90

Karaman beyliğinden ilk devralınan topraklar olan Beyşehir, Akşehir, Ilgın ve çevresine ait 1466 tahriri ile Karaman eyâlet genelini kapsayan 1483 tahriri arasında; yerli aristokrasinin Osmanlı timar kadrolarına istihdamı bakımından tam anlamıyla bir zıtlık görülmektedir. 1466'da yerel unsurların hemen hemen tamamı sistem dışına itilirken¹⁰⁰, 1483'te özellikle aşiret reisleri ve nüfuzlu ailelere zeâmet çapında büyük, bunların efratlarına da küçük timarlar verilmiştir¹⁰¹. Bu zümrelerin başında Samagar, Bulargu, Gögez, Turgud, Yapalu, Bozkırlı, Hindilü, Adalu, Kosun, Varsak, Bozdoğan, İğdir, Ekmeleddin, Bulgar, Bektaşlu, Şeyullah, gibi aşiretler ile Karil, Kutluşah, Sungur, Sinan Bey, Cemal Bey, Bekir Bey ve Selçuk Bey vs. gibi aileler gelmektedir¹⁰². Eyâletteki timarların en az %37'sinin, sipahilerin de %33'ünün yerel aristokrasinin elinde bulunması, eski bakiyelerin timar sistemi içine dâhil edilerek, Osmanlı egemenliğinin tesis edilmeye çalışılması oldukça önemlidir.

Bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinin ilk evrelerinde yerel unsurlara yönelik, iki farklı politikanın uygulanması kanaatimizce dönemin siyasi gelişmeleri ile yakından ilgilidir. Şöyle ki; 1466 tarihi henüz Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki çetin mücadelelerin devam ettiği bir dönemdir. Böyle bir süreçte yerel unsurların timar sistemine dâhil

¹⁰⁰ Yörük, "Beyşehir ve Çevresindeki", Yayınlanmamış Bildiri.

¹⁰¹ MAD 567, s.4, 6, 68, 69, 95, 96, 106, 107, 138, 146, 148.

¹⁰² MAD 567; Tekindağ, "Son Osmanlı - Karaman", s.47-66.

edilerek bölgede istihdamı, Osmanlı merkeziyetçiliği açısından sakıncalı görülmüş olabilir. Bu bakımdan, Osmanlı yöneticileri nezdinde, yerel aristokrasinin sistem dışına veya farklı bölgelere transfer edilmesi¹⁰³ anlaşılabilir bir durumdur. Buna mukabil, 1483 tarihinde ise Karamanoğulları beyliği tamamen ortadan kalktığı için, eski bakiyelerin herhangi bir şekilde tehdit oluşturabilecekleri yahut Osmanlı egemenliğine karşı durabilecekleri şeklindeki düşüncenin sakıt hale gelmesiyle, bu zümrelerin Osmanlı tımar kadrolarına alındığını söyleyebiliriz. Nitekim Karaman menşeli askerî sınıflar 1516 ve 1522-1533 tarihleri arasında da eyâlet genelinde tımarlar alabilmişlerdir¹⁰⁴. Bu sipahilerin bir kısmı zamanla başka yerlere nakledilerek yerel bağları kopartılmış ve Osmanlı tımar ordusunun birer eri haline gelmişlerdir. Mamafih, I. Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında ilhak edilen Zülkadriye vilayetinde 155 tımarlıdan 73'ü yerli, 35'i Karaman, 6'sı İç-il ve 41'i kökeni belirsiz sipahiye dirlikler verilmiştir¹⁰⁵. Yerel unsurların Osmanlı tımar düzenine intibakı sonraki dönemlerde de devam etmiş¹⁰⁶, zamanla bu beyliğin sipahileri uzun müddet mazûl, mütekait ve sipahizade unvanıyla kalabalık zümreler oluşturmuşlardır¹⁰⁷.

Karaman yerel aristokrasinin, ilk devirlerde, Osmanlı hâkimiyetine karşı uzun süre sinsî bir mukavemet göstermesinden ve her fırsatta aleyhte ittifaklar arayarak isyana teşebbüs etmesinden¹⁰⁸, Osmanlı yöneticileri tarafından tamamının memnun edilemediği anlaşılmaktadır. Bu durum sadece Karaman ümerası ile sınırlı olmayıp, Osmanlıların ilk devirlerden itibaren ilhak ettiği beyliklerin bakiyelerinde de görülen bir özelliktir. Emecen, Osmanlı hâkimiyetine giren bu topraklardaki yeni vergi düzeninin ve yerel aristokrasîye yönelik idarî kısıtlamaların, rahatsız bir üst kesimin varlığını desteklediğini belirtmektedir¹⁰⁹. Şehzade Cem'in II. Bayezid'e karşı giriştiği taht mücadelesinde Osmanlı idaresinden hoşnut olmayan bazı aşiretlerin Karamanoğlu Kasım Bey liderliğinde Şehzâde Cem'in safında yer aldığı bilinmektedir¹¹⁰. Yine 1500 yılında bölgenin tahriri yapılırken vergilerin artırılmasını bahane ederek baş kaldıran Turgud, Bayburt ve Varsak Türkmenleri¹¹¹ Karamanoğlu hanedanından Mustafa Bey'i İç-il'e

¹⁰³ M. A. Erdoğan, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir 1998, s.141.

¹⁰⁴ TT 58, TT 118, TT 392.

¹⁰⁵ İnalçık, "Fetih Yöntemleri", s.461.

¹⁰⁶ TT 392; TT 968

¹⁰⁷ Barkan, "Tımar", s.302; TT 40; TT 63; TT 455; TT 415; TT 968; TK 131; TK 104; TK 113.

¹⁰⁸ Barkan, "Tımar", s.301.

¹⁰⁹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001, s.122

¹¹⁰ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.133.

¹¹¹ Bu Türkmen zümreleri oluşturan cemaatler hakkında bkz. M.C.Şehabeddin Tekindağ, *Karaman Beyliği - 13-15 inci Asırda Cenûbî Anadolu Tarihine Aid Tetkik*, İÜ. Edebiyat

davet ederek isyan etmişlerdir¹¹². Sadrazam Mesih Paşa'nın isyanı bastırmak üzere Karaman'a gönderilmesiyle, bu aşiretler yavaş yavaş çözülerek itaat altına alınmışlardır¹¹³. Bu isyana karıştığı veya isyanla ilgisi olduğu sanılan 4000 tımarlı sipahi açığa alınmakla birlikte, kendilerine birtakım imtiyazlar verilerek mağdur edilmemişlerdir¹¹⁴. Lindner, bazı Karaman aşiret ve ümerasının Osmanlı'ya mukavemetinin altındaki en önemli nedenin; Osmanlı merkezi yönetiminden uzak durma yönündeki arzuları ve Osmanlıların yerleşik kültürü benimsemiş olmasından dolayı, kendi yaşam biçimleri olan konar-göçer hayat tarzına karşı hissetmiş oldukları tehditte aramak gerektiğini belirtmektedir¹¹⁵. Bu isyan hareketlerinde Memluk ve Safevi devletlerinin etkisi ve himayesi de göz ardı edilmemelidir¹¹⁶.

Osmanlı yönetimine karşı girişilen bu ayaklanma teşebbüslerinin çok cılız kaldığı ve eski Karaman topraklarının tamamını etkisi altına alamadığı bir gerçektir. Nitekim, 1482 yılında Konya ve Aksaray sakinleri şehirlerini Şehzâde Cem'e teslim etmeyerek, merkeze bağlılıklarını göstermişlerdir. II. Bayezid de bu kadirşinaslığa karşı Aksaray ve Konya şehir ahalilerini avarız vergisinden muaf tutarak vefa borcunu ödemek istemiştir¹¹⁷.

6-Timarların Gelir Dağılımı

Eyâlet genelindeki 412 timar biriminin toplam ne kadarlık bir hâsıl ortaya çıkardığı da üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Buna göre kaza ünitesi esas alınarak hazırladığımız tablo ve sayısal değerler aşağıda gösterilmiştir. Bu durumda, eyâletteki en büyük hâsıl Kayseri sancağına, ikinci olarak da şehzade hâsılarına tahsis edilen ve *haymana* adıyla anılan konar-göçer zümrelere aittir.

Her iki defterdeki yekûnlar ile bizim bulduğumuz toplam değerler arasında bazı sayısal farklar göze çarpmaktadır. Ayrıca, defterlerde kale erleri ile diğer sipahi timarlarının toplam hâsılları birbirinden ayrılmıştır. Fakat konar-göçer zümrelerin gelirlerinin dâhil edildiği şehzade hâsılarından bahsedilmemiştir. Şu halde, eyâletin toplam hâsılı 3.250.209 akçedir. Bunun 243.183 akçesini kale erleri, 100.000 akçesini Şehzâde Şehinşah'ın

Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1947, s.96-98; H. Basri Karadeniz, *Açıken Oymakları (1500-1642)*, EÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, s.207-300.

¹¹² Aşık Paşa-zâde, *Türkler-i Âl-i Osman*, s.260-261; Faruk Sümer, "Turgutlular", *IA*, XII/2, Eskişehir 1997, s.122.

¹¹³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s.109.

¹¹⁴ Hasan Basri Karadeniz, "Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği'nin İlhakı", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.492.

¹¹⁵ Lindner, *Göçebeler*, s.134.

¹¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Kâzım Yaşar Kopruman, "Osmanlı - Memlûk Münâsebetleri", *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.476-484; Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992, s.1-56.

¹¹⁷ TT 40, s.106; TT 455, s.580.

defterdarı, 2.907.026 akçesini de sipahiler tasarruf etmektedir. Ancak toplam hâsıla 587.070 akçelik şehzâde hâssının eklenmediği anlaşılmaktadır. Bu sayının da dâhil edilmesiyle birlikte eyâletin toplam yekûnu 3.837.279* akçeye çıkmaktadır.

Tablo VI- Gelirlerin Kazalara Dağılımı

Sıra	Kazâ veya Sancak	Hâsil	%
1	Kazâ-i Konya	245302	7
2	Kazâ-i Beğşehir ve Vilâyet-i Çimen	244988	6,9
3	Kazâ-i Lârende	368323	10,5
4	Kazâ-i Ereğli ve Anduğu ve Niğde	335000	9,6
5	Kazâ-i Ürgüb	271762	7,8
6	Kazâ-i Aksaray	271089	7,8
7	Kazâ-i Akşehir	159098	4,5
8	Kazâ-i Ilgın	132029	3,8
9	Kazâ-i Zengicek	58540	1,7
10	Kazâ-i Koçhisar	84898	2,4
11	An Haymana-i Vilâyet-i Karaman	587070	16,7
12	Sancak-ı Kayseri	746.953	21,3
	Toplam	3.505.052**	100

*Defterlerde verilen toplam yekûnlar

**Tımarların tek tek toplanmasıyla elde edilen yekûn

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere geliri 3000 akçanın altındaki dirlikler tüm tımarların % 40'ını, 3000-7000 akça arasındakiler % 36'sını, 7000 akçanın üstündekiler ise % 24'ünü oluşturmaktadır. Bu sonuçlara bakarak bölgedeki ortalama dirlik gelirlerinin yüksek olduğu gibi bir kanaat uyanabilir. Ancak bu rakamların tımar birimleri dikkate alınarak hazırlandığı unutulmamalıdır. Zira müşterek ve hisseli tımarlardan yerine göre 13 tımar erine kadar çok sayıda sipahi pay alabilmiştir¹¹⁸. Örneğin Kayseri'deki kale erlerine tahsis edilen 17 tımar da toplam 89 sipahi istihdam edilmiştir¹¹⁹. Hisseli tımarlardaki sipahilerin gelirlerine göre gruplandırma yapıldığı takdirde, 3000 akçanın altındaki tımar birimlerinin sayısının çok daha artacağı kesindir. Böyle bir sınıflandırma çalışmasında müşterek tımarlardaki sipahilerin gelirleri verilmediğinden yine sipahilerin tam olarak ne kadarlık tımar dilimlerini tasarruf ettiklerini tespit etmek mümkün olamamaktadır. Fakat MAD 567'deki müşterek tımarlar göz ardı edilirse, TT 38'deki hisseli tımarlardaki sipahilerin dirlikleri hesap edilerek ufak da olsa bir fikir edinilebilir. Bu durumda, hisseli tımarlardaki sipahiler ve gelirleri esas alındığında 3000 akçanın altında tımar tasarruf eden 249 sipahinin dirlikleri bütün tımarların % 51'ini teşkil etmektedir. İnalçık, XV. yüzyılda ortalama tımar gelirinin 1000 akçe dolayında olduğunu ve kadınların tanımladığı yıllık kişisel asgarî geçim düzeyinin 500-750 akça arasında değiştiğini

¹¹⁸ TT 38, s.126.

¹¹⁹ TT 38, 125-129.

söylemektedir¹²⁰. Bu durumda 2000 akçenin altındaki dirlikleri de küçük timarlar grubuna aldığımızda, sipahilerin 1/3'ünün geliri düşük timarlar tasarruf ettiği, 2/3'sinin de geliri daha yüksek dirliklere sahip oldukları görülmektedir.

Tablo VII- Timarların Gelir Dağılımı

Gelir Aralıkları	Timar	%	Hisseli Timarlardaki Sipahiler İle	Toplam
999'dan az	23	5,6	25	15818
1000-1999	70	17	152	222969
2000-2999	71	17,2	72	180750
3000-3999	58	14	56	194296
4000-4999	34	8,2	33	146121
5000-5999	25	6	23	123165
6000-6999	30	7,3	30	191326
7000-7999	13	3,2	11	81853
8000-8999	16	3,8	15	125199
9000-9999	10	2,5	10	93988
10000-19999	39	9,5	34	491018
20000-49999	16	3,9	16	473615
50000'den fazla	5	1,3	5	327282
100000'den fazla	2	0,5	2	837655
TOPLAM	412	100	484	3505055

SONUÇ

Karaman beyliği toprakları kesin olarak 1474 yılında Osmanlı egemenliğine girdikten hemen sonra; birincisi 1476'da, ikincisi de 1483'te olmak üzere eyâlet genelinde iki tahrir yapılmıştır. 1483 tarihli tahririn timar kayıtlarını içeren MAD 567 ve TT 38 numaralı defterler, 1494 yılına kadar üzerinde düzeltme ve oynamalar yapılarak uzun süre kullanılmıştır. Karaman eyâletindeki ilk timar ve timarlıları gösteren bu iki deftere göre; bölgede toplam 412 timar bulunmaktadır. Bunlardan 360'ı müstakil, 39'u müşterek, 13'ü de hisseli iken; 28'i boş veya mevkuf, 20'si de eşkincülü mülkdür. Timarların ortalama gelir dağılımını %51'lik oranla 3000 akçenin altındaki dirlikler oluşturmaktadır. Bu timarları tasarruf eden 501 sipahinin %33'ü yerli, %50'si Osmanlı, %17'sinin menşei belli değildir. Osmanlı timar erlerinden 90'ı Anadolu ve Balkanların farklı şehirlerinden getirilmişler, bunların büyük bir kısmı da Konya ve Kayseri kalelerine yerleştirilmişlerdir. Karaman aristokrasisine mensup aşiret, cemaat ve ailelerin reislerine zeâmetler, aile fertlerine de küçük timarlar verilmiştir.

Bölgede Osmanlı yapılanması teşekkül ederken Karaman aristokrasisine yönelik iki farklı politika dikkat çekmektedir. Buna göre; 1466'da yerel

¹²⁰ İnalçık, *Ekonomik ve Sosyal*, s.185.

unsurların tamamına yakını sistem dışına itilirken veya farklı bölgelere nakledilirken, 1483'de ise büyük bir kısmı timar sistemi içine dâhil edilmişlerdir. Yerel aristokrasinin fertleri, zamanla Osmanlı timar kadrolarının birer neferi haline gelmişler ve Osmanlı yayılmasının en önemli dayanak noktalarından birini oluşturmuşlardır. Bu kesimlerin Osmanlı timar düzenine intibakı sonraki dönemlerde de devam etmiş, zamanla bu beyliğin sipahileri uzun müddet mazûl, mütekait ve sipahizade unvanıyla kalabalık zümreler oluşturmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tahrir Defterleri (TT)*: Nr. 32, 38, 40, 58, 63, 118, 392, 455, 415, 968, 1061.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)*: 241, 567.
- İstanbul Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları (MC)*: 0.116/1
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi Tahrir Defterleri (TK)*, 104, 113, 131, 564.
- AKÖZ, Alâaddin, "Karamanoğlu II. İbrahim Beyin Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.18, Konya 2005, s.159-178.
- ANONİM, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, yay. Osman Turan, TTK, Ankara 1954.
- ANONİM, *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşri, hzr. Nihat Azamat, İstanbul 1992.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, III, İstanbul 1991.
- ÂŞIK PAŞA-ZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.
- ATİK, Kayhan, *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- BABINGER, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2003.
- BARKAN, Ö.Lütfi, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları I -Kanunlar-*, İstanbul 1943.
- _____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, II: Vakıfların Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılmasında Diğer Şekiller", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara 1942, s.354-387.
- _____, "Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı", *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980, s.873-895.

- _____, Osmanlı Devrinin Eşkıncülü Mülkleri veya Mülk Timarları Hakkında Notlar”, *Türkiye’de Toprak Meselesi Toplu Eserler I*, Gözlem Yay. İstanbul 1980, s.897-904.
- BARKAN, Ö. Lütfi – E. Meriçli, *Hüdâvendigar Livası Tahrir Defterleri*, I, TTK, Ankara 1988.
- BAŞTAV, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989.
- BELDICEANU, Nicoara, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Timar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yay., Ankara 1985.
- COŞKUN, Fahri, *888/1483 Tarihli Karaman Eyâleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)*, İÜ.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.
- EDHEM, Halil, “Karamanoğulları Hakkında Vesâik-i Mahkûke”, *TOEM*, Cüz 13, 1 Nisan 1328, İstanbul 1330, s.821-836.
- EMECEN, Feridun M., “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devleti’nin Doğu ve Batı Siyaseti”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Edit. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1997, s.125-154.
- _____, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001
- ERDOĞRU, M. AKİF, *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522:1584)*, İzmir 1998.
- _____, “Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar I-II-III-IV”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1, 2003, s.119-160; XVIII/2, 2003, s.99-140; XIX/1, 2004, s.119-154; XIX/2, İzmir 2004, s.141-176.
- ERZİ, Adnan Sadık, “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar”, *Bellekten*, XVIII/69-72, Ankara 1954, s.179-221.
- HAMMER, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1989.
- HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü’t-Tevârih*, III, hzr.İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Eskişehir 1992.
- İBN KEMAL, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter* (Tenkidli Transkripsiyon), haz. Şerafettin Turan, TTK, Ankara 1991.
- İNALCIK, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, TTK, Ankara 1995.
- _____, *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, TTK, Ankara 1987.
- _____, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, çev. Halil Berktaş, Edit. Halil İnalçık ve Donald Quataert, İstanbul 2000.

- _____, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003.
- _____, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, çev. Oktay Özel, *Söğütten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler Oktay Özel – Mehmet Öz, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s.443-472.
- _____, “Murad II”, *İA*, VIII, Eskişehir 1997, s.598-615.
- _____, “Mehmed II”, *İA*, VII, Eskişehir 1997, s.506-535.
- JORGA, N., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- KARADENİZ, Hasan Basri, “Osmanlı Devleti’nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadirli Beyliği’nin İlhakı”, *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.486-498
- _____, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, EÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995.
- KARAMANLI NİŞANCI Mehmed Paşa, “Osmanlı Sultanları Tarihi”, çev. İ. Hakkı Konyalı, *Osmanlı Tarihleri*, I, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1949, s.321-366.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Konya Tarihi*, Enes Kitap Sarayı, Konya 1997.
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, “Osmanlı – Memlûk Münâsebetleri”, *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.470-485.
- LINDNER, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- MECDÎ MEHMED EFENDÎ, *Şakâik-i Nu’maniye ve Zeyilleri –Hadaiku’s-şakaik*, I, nşr. hzr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay. İstanbul 1989.
- MEHMED NEŞRÎ, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, II, yay. Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen, TTK, Ankara 1995.
- MİROĞLU, İsmet, “Fetret Devrinden II. Bayezid’e Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, *DGBİT*, X, Çağ Yay. İstanbul 1989, s.167-252.
- MÜNECCİMBAŞI Ahmed b. Lütfullah, *Camiü’-d-Düvel*, yay. hzr. Ahmet Ağırakça, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- ORAL, M. Zeki, “Fatih Sultan Mehmed’in Gevale Kalesi İle Karaman İllerini Fethi ve Hâmîdî’nin Terci-i Bendi”, *VD*, S.4, Ankara 1958, s.81-89.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983.
- RÛHÎ, “Rûhî Tarîhi” – Oxford Nüshası. Değerlendirme, metnin yeni harflere çevirisi -, yay. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan, *Belgeler*, XIV/18, TTK, Ankara, s.359-472.

SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986.

SOLAK-ZÂDE, *Solak-zâde Tarihi*, hzr.Vahid Çabuk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

SÜMER, Faruk, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992.

_____, "Turgutlular", *İA*, XII/2, Eskişehir 1997, s.120-122.

_____, "Karamanoğulları", *DİA*, C.XXIV, İstanbul 2001, s.454-460.

ŞİKÂRİ, *Karaman Oğulları Tarihi*, haz. Mesud Koman, Konya Halkevi Yay., Konya 1946.

TANSEL, Selahattin, *Fatih Sultan Mehmetin Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, MEB, İstanbul 1999.

TEKİNDAĞ, M. C. Şehabeddin, *Karaman Beyliği - 13-15 inci Asırda Cenubi Anadolu Tarihine Aid Tetkik*, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1947.

_____, "Son Osmanlı - Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İUEFTD*, XIII/17-18, İstanbul 1963, s.43-76.

_____, "Karamanlılar", *İA*, VI, Eskişehir, 1997, s.316-330.

_____, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, Eskişehir 1997, s.594-595.

TURŞUN BEĞ, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. A. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

UZLUK, Feridun Nafiz, *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, TTK, Ankara 1988.

_____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988.

_____, "Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmaretı Vakfiyesi", *Bellekten*, I/1, Ankara 1937, s.56-127.

ÜREKLİ, Bayram - Doğan Yörük, "Kıvâmî'ye Göre Fâtih'in I. ve II. Karaman Seferi", *İpek Yolu - Konya Kitabı*, V, Edt. Yusuf Küçükdağ, Konya 2002, s.207-218.

YÖRÜK, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Kitabevi, Konya 2005.

_____, "1466 Tarihli Mufassal Deftere Göre Beyşehir ve Çevresindeki Osmanlı Tımar Düzeni Hakkında Bazı Görüşler", *I. Uluslar arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu 11-13 Mayıs 2006*, Yayınlanmamış Bildiri.